

POPISIVANJE ARHIVSKE GRAĐE NA PODRUČJU HISTORIJSKOG ARHIVA U SPLITU¹

Danica Božić-Bužančić

Područje Historijskog arhiva u Splitu dio je širega obalnog područja Hrvatske koje je bogato spomenicima kulture, pa i starijom i starom arhivskom građom.

Do osnutka Historijskog arhiva u Splitu 1952. godine ovakva građa na tom području nije bila kod imalaca sistematski nadzirana i sakupljena. Pojedine ustanove, kao Muzej grada Splita, Arheološki muzej i Gradska biblioteka u Splitu, povremeno su sakupljale i arhivsku građu, otkupljivale je i primale na poklon. Otuda se danas u tim ustanovama čuva vrijedna arhivska građa iz razdoblja od 13. do zaključno 19. stoljeća. To je građa koja potječe od splitskih ustanova, ali veći dio te građe sačinjavaju rukopisne ostavštine istaknutih obitelji i osoba.

U Muzeju grada Splita građa nije sređena ni popisana, pa je predviđeno da se to izvrši u 1968. godini. U Gradskoj biblioteci i Arheološkom muzeju izvršeno je osnovno sređivanje i popisivanje građe, pa je ona tako ipak pristupačna istraživačima.

Na osnovi preporuke Savjeta za kulturu i nauku NRH o razgraničenju poslova u pogledu čuvanja arhivske građe između arhiva, biblioteka i muzeja Historijski arhiv u Splitu je još 1961. godine pokrenuo inicijativu da se u smislu preporuke izvrši među tim ustanovama razmjena građe i da spomenuta arhivska građa u okviru te razmjene bude predana Historijskom arhivu. Međutim, ovu razmjenu ni do danas nije uspjelo izvršiti.

Na području Historijskog arhiva u Splitu najbogatiji su arhivi vjerskih organizacija i ustanova. Ta građa predstavlja izvor dragocjenih podataka za lokalnu, regionalnu i nacionalnu povijest, a ima arhivalija koje sadržavaju podatke i od šireg historiografskog interesa. Arhivska građa u crkvenim ustanovama je djelomično sređena, ali dobar dio građe, naročito starije, još je nesređen.

Još godine 1957. zatražio je Historijski arhiv od Ordinarijata splitske biskupije osnovne podatke o količini i starosti arhivske građe koja se nalazi u svim vjerskim organizacijama toga područja. Zatražene podatke

¹ Skraćeni koreferat uz referat S. Bačića održan na savjetovanju Društva arhivista Hrvatske 9-11. XI 1967. u Osijeku.

Arhiv je dobio, a za arhivsku građu splitske nadbiskupije i makarske i trogirске biskupije dobio je i popise.

Početak 1964. godine Arhiv je dostavio biskupskim ordinarijatima u Splitu i Hvaru obrasce propisanog »Matičnog lista arhivske i registraturne građe izvan arhiva« s molbom da ih popune župni uredi na području tih biskupija. Većina župnih ureda je ove obrasce popunjene dostavila Arhivu. Obrasce matičnih listova popunili su i dostavili Arhivu također i samostani, a neki od njih dostavili su i preglednije popise svoje arhivske građe.

Radi što boljeg nadzora nad arhivskom građom crkvenih organizacija Ordinarijat hvarske biskupije je početkom 1967. godine na prijedlog Historijskog arhiva imenovao po jednog svećenika kao nadzornika nad župnim arhivima otoka Brača i Visa. Ovakav nadzornik za otok Hvar imenovan je već prije na inicijativu Centra za zaštitu kulturne baštine u Hvaru.

Historijski arhiv u Splitu započeo je akciju ove (1967) godine popisivanjem arhivske građe u crkvenim ustanovama. Prethodno je izrađen raspis koji je u dogovoru s biskupima razaslan crkvenim ustanovama. Raspis se sastoji iz dva dijela: prvi je obrazac popisa (inventara) arhivske građe, koji ima sedam rubrika (redni broj, naziv arhivske jedinice, vremenski raspon, broj listova, odnosno spisa, jezik i pismo, sadržajna fizionomija sveska, odnosno svežnja, bilješke); drugi su opće upute za prethodno sređivanje i pripremu za popisivanje građe i upute za upisivanje građe u obrazac popisa. Pored toga su i u sam obrazac uneseni primjeri za popunjavanje.

Početak godine 1968. predviđa se da se u sjedištima općina održe kraći seminari na kojima bi se župnicima dotičnog područja dale praktične upute za rad i riješili problemi na koje se naiđe u prvoj fazi rada.

U župama gdje ima više građe i gdje je građa starija radit će pored imalaca stručni radnici Historijskog arhiva i vanjski suradnici koji za taj posao budu angažirani.

Dobar dio građe u crkvenim ustanovama (pogotovo starija građa) pisan je talijanskim jezikom i starijim pismom, što predstavlja poteškoću za mlađe svećenike. Međutim, akcija je naišla na povoljan prijem, pa se spremniji pojedinci nude za ispomoc drugima.

Oštećena građa crkvenih ustanova prenosi se u Historijski arhiv radi restauriranja.

Arhivska građa u samostanima je starija i vrednija, pa će se zbog toga ta građa detaljnije sređivati i popisivati na drugi način, kako u pojedinim slučajevima prema dotičnoj građi bude najpodesnije.

Franjevačka provincija u Dalmaciji imenovala je arhivistom za arhive svoje provincije jednoga redovnika, profesora povijesti, koji ima potrebnu stručnu spremu i znanje stranih jezika. On je već sredio i inventarizirao arhivsku građu u nekoliko samostana i u stalnom je kontaktu s Historijskim arhivom.

S Dominikanskim provincijalom postoji sporazum da će se arhivska građa iz samostana toga reda postupno prenositi u Historijski arhiv i tamo sređivati. Ovaj red imat će uskoro dvojicu mlađih arhivista, koji su na arhivističkom doškolovanju u Rimu.

Sada je na području Historijskog arhiva u Splitu u toku sređivanje arhivske građe u šest crkvenih ustanova. U pet ustanova građu sređuju svećenici koji za to imaju potrebno znanje i iskustvo.

Među vrlo vrijednom arhivskom građom treba spomenuti građu Splitskog kaptola s vrlo vrijednim originalnim ispravama, koje datiraju počevši od 12. stoljeća. Ova građa je svojevremeno popisana, ali što prije treba prići njenu popisivanju prema načelima postavljenim za popisivanje u ovoj akciji. Time će biti zadovoljene potrebe istraživača koji se često služe ovom arhivskom građom.

Nad arhivskom građom crkvenih organizacija i ustanova na području Hvara vodi nadzor Centar za zaštitu kulturne baštine u Hvaru. Od svojega osnutka 1950. godine² Centar radi i na sređivanju ove arhivske građe i na njenu inventariziranju, a inventare objavljuje. Valja napomenuti da je za zaštitu arhivske građe na području Hvara Centar, pod rukovođenjem svog direktora dra N. Dubokovića mnogo učinio.

Za razliku od crkvenih organizacija znatno će teže biti evidentirati arhivsku građu u vlasništvu i posjedu građana. U prošlosti je propalo i uništeno dosta takve građe, koja je potekla iz djelovanja pojedinih istaknutih javnih radnika i obitelji. Bilo je, naime, imalaca koji nisu znali cijiniti vrijednost te građe, pa je nisu ni čuvali. Međutim, kada je u novije vrijeme u okviru prikupljanja antikviteta dolazilo i do otkupa arhivske građe, vrijednost te građe je u očima mnogih imalaca prekomjerno porasla. Posljedica takvog shvaćanja je da se mnogi imaoći građe odnose prema arhivskoj službi s nepovjerenjem. Arhivskim radnicima nerado dopuštaju pristup građi, a u slučajevima otkupa postavljaju visoke cijene, koje Arhiv ne može platiti. Dalja posljedica takvog shvaćanja je da se u turističkom splitskom području vrlo vjerojatno razvija privatna trgovina arhivskom građom, o čemu ima i nekih znakova. (Nedavno je Historijski arhiv spriječio pokušaj da se čitava jedna rukopisna ostavština prenese iz Dalmacije u Italiju). Ovakve pojave su također jak razlog da se arhivska građa u posjedu građana evidentira, što neće biti lak posao.

Pojedini građani bili su funkcioneri u bratovštinama ili u crkvinarstvu, a arhivalije tih organizacija držali su u svojim kućama. Nasljednici tih funkcionera počeli su spomenute arhivalije smatrati naslijeđenom svojinom.

Historijski arhiv je do sada pregledao i popisao dvanaest manjih rukopisnih ostavština. Pokušao je da izvrši uvid u dvije obimne i značajne rukopisne ostavštine i da ih popiše, ali bez uspjeha. Predviđa se u 1968. godini, pozivajući se na zakonske obaveze imalaca, ponovno načiniti pokušaj da se popišu te dvije, a također i neke druge vrijedne rukopisne ostavštine.

Vrlo bogatu, vrijednu i do sada neproučenu rukopisnu ostavštinu obitelji Garanjin — Fanfonja (Fanfogna) čuva Muzej grada Trogira u Trogiru. Ova ostavština se sastoji od oko 500 kutija arhivske građe s preko 300 isprava na pergameni, koje datiraju počevši od 13. stoljeća. Ovu ostavštinu preuzeo je Historijski arhiv na sređivanje, koje će trajati nekoliko godina.

² Bio je osnovan kao historijski arhiv zatvorenog tipa.

Zaštitu i evidenciju rukopisnih ostavština na otoku Hvaru vrši također Centar za zaštitu kulturne baštine u Hvaru. Zahvaljujući Centru spašeno je dosta dragocjenih rukopisnih ostavština. Najvažnije su sredene i popisane, a popisi se objavljuju u publikaciji Centra. Neke su preuzete u Centar na čuvanje.

Na kraju se može konstatirati da je akcija popisivanja arhivske građe izvan arhiva na području Historijskog arhiva u Splitu započeta uspješno. Bude li se i narednih godina moglo u ovu akciju ulagati dovoljno novčanih sredstava, može se očekivati da će bogati, do sada neiskorišteni historijski izvori na području Historijskog arhiva u Splitu postati pristupačni nauci i javnosti.

Zusammenfassung

DIE BESTANDAUFNABME DES ARCHIVGUTES AUF DEM GEBIET DES HISTORISCHEN ARCHIVS SPLIT

Eingangs stellt der Verfasser fest, dass auf dem heutigen Gebiet des Historischen Archivs Split, d. h. im grösseren Teil des Küstengebiets der SR Kroatien, vor der im J. 1952 erfolgten Gründung dieses Archivs die Archivalien verhältnismässig schlecht geschützt und gesammelt wurden. Es werden Kulturinstitutionen in Split aufgezählt, die gewisse Mengen wertvoller Archivalien gesammelt und in Verwahrung genommen haben.

Im folgenden berichtet der Verfasser, dass das Gebiet des Historischen Archivs Split reich an kostbaren Archivalien ist, besonders an Kirchen- und Klösterarchivalien, obwohl früher das oft mangelhaft geschützte Archivmaterial vielfach verlorenging.

Weiter legt der Verfasser dar, was das Historische Archiv Split seit seiner Gründung hinsichtlich des Schutzes und der Erfassung der Archivalien ausserhalb der Archive unternommen hat. Darüber hinaus berichtet der Verfasser, dass das Archiv im Rahmen dieser breit angelegten Aktion zunächst mit der Bestandaufnahme des Archivgutes bei einer Anzahl von kirchlichen Institutionen und Klöstern begonnen hat. Dann wird die Organisation und der Erfolg dieser Aktion geschildert.

Zum Schluss bespricht der Autor den Zustand der im Besitz von Einzelpersonen und Familien befindlichen Nachlässe, die Aussichten und Möglichkeiten zu deren Bestandaufnahme in den nächsten Jahren, dann die Erfassung und den Schutz des Archivgutes, der auf dem Gebiet der Insel Hvar vom Zentrum zum Schutze des Kulturerbes der Insel Hvar durchgeführt wird.